

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **“ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У
ПОСТСОЮЗНИЙ ПЕРІОД 1991 – 2000 РР. (УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ)”**

Виконала: студентка IV курсу
історичного факультету
групи IstP1-B19
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)
Онофрійчук Аліна Андріївна

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, професор
Хоптяр Юрій Анатолійович

Кам'янець-Подільський, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1. Історіографія проблеми.....	6
1.2. Характеристика джерел.....	15
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ СВОЇХ ПОЗИЦІЙ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ.....	22
2.1. Наслідки холодної війни для політики СРСР.....	22
2.2. Розвал СРСР та утворення Російської Федерації.....	28
2.3. Будапештський меморандум в контексті зовнішньополітичних інтересів Росії.....	32
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА РФ НА ПОСТСОЮЗНОМУ ПРОСТОРІ.....	36
3.1. Реформи та договори із сусідніми країнами.....	36
3.2. Утворення СНД.....	41
3.3. Розвиток зовнішньополітичних відносин наприкінці ХХ століття.....	46
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	57
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність. У період після розпаду СРСР, Російська Федерація змінила свою зовнішньополітичну стратегію та прагнула встановити нові відносини зі своїми колишніми республіками. У цьому контексті взаємовідносини між Росією та Україною були особливо важливими, з урахуванням їхньої багатовікової історії та геополітичного значення.

Після розпаду Радянського Союзу та встановлення незалежності України, відносини між Російською Федерацією та Україною перетворилися на одну з найважливіших та найскладніших проблем в сучасній історії обох країн. Зіткнення інтересів, національних та політичних амбіцій, проблеми в розумінні взаємного сусідства та територіальних питань – все це стало складним викликом для дипломатів обох країн. Україна, як один з найбільших та найвпливовіших сусідів Росії, відіграла важливу роль у формуванні зовнішньополітичної стратегії країни. З одного боку, Україна була важливим партнером Росії в економічній, політичній та культурній сферах, а з іншого – відносини між двома країнами не завжди були легкими та сприятливими.

Актуальність теми полягає в тому, що зовнішня політика Російської Федерації в постсоюзний період 1991-2000 рр. має значний вплив на сучасну міжнародну політику та відносини між Україною та Росією. Цей період був вирішальним для встановлення нових відносин між країнами та формування їх стратегії взаємодії. Дослідження зовнішньої політики Росії у цей період, зокрема з українським аспектом, важливе для розуміння динаміки розвитку відносин між двома країнами та їх взаємовпливу на стан сучасних відносин.

Метою дослідження є аналіз та систематизація зовнішньополітичних кроків Росії щодо України в зазначений період, виявлення основних пріоритетів та напрямів її зовнішньої політики стосовно України, а також визначення факторів, що вплинули на формування такої політики.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є зовнішня політика Російської Федерації у постсоюзний період з 1991 по 2000 роки, з урахуванням українського аспекту.

Предметом дослідження є процес формування та реалізації зовнішньої політики Російської Федерації, а також її вплив на відносини з Україною.

Хронологічні рамки дослідження – період постсоюзної доби з 1991 р. по 2000 р.

Територіальні межі визначаються кордонами РФ та України станом на 1990-ті роки.

Методологічною основою роботи є принцип історизму, об'єктивності, всебічності, комплексності, системності, взаємозв'язку та конкретності, які дозволяють з належною повнотою реконструювати тогочасні процеси й забезпечити вірогідність результатів дослідження. Було застосовано такі методи дослідження:

- джерелознавчі;
- загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення);
- спеціально-історичні (історико-порівняльний, історико-системний).

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі зовнішньої політики Російської Федерації відносно України протягом постсоюзного періоду, з урахуванням її впливу на український політичний та економічний розвиток. Дослідження висвітлює нові підходи до розуміння динаміки зовнішньої політики Росії відносно України та її наслідків для обох країн.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що зовнішня політика Російської Федерації щодо України в період 1991–2000 рр. мала значний вплив на розвиток української державності та її відносин з міжнародними партнерами. Результати дослідження можуть бути корисні для політиків, дипломатів, дослідників та всіх тих, хто має інтерес до вивчення зовнішньої політики країн-сусідів.

Дипломна робота може допомогти в розумінні взаємовідносин між Росією та Україною та вивченні їх впливу на сучасну політичну ситуацію в регіоні.

Також результати дослідження можуть бути використані для формування рекомендацій щодо політичних та економічних відносин між цими двома країнами в майбутньому.

Апробація результатів дослідження: взяла участь у студентській науково-дослідній конференції студентів історичного факультету.

Публікації. Стаття на тему «Зовнішня політика Російської Федерації у постсоюзний період 1991-2000 рр. (український аспект)» подана до друку в збірник студентських наукових робіт.

Структура роботи побудована за предметно-хронологічним принципом. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (93 позиції). Обсяг основного тексту роботи – 55 сторінок.

ВИСНОВКИ

Отже, у пострадянський період 1991-2000 рр. зовнішня політика Російської Федерації зазнала значних змін. Як держава- правонаступниця СРСР, РФ прагнула зберегти свою позицію великої світової держави, одночасно адаптуючись до мінливого геополітичного ландшафту.

Одним із ключових аспектів зовнішньої політики Російської Федерації в цей період були її відносини з Україною. Україна була складовою частиною СРСР і розглядалася багатьма в РФ як важливий стратегічний союзник. Однак розпад СРСР призвів до складних відносин між двома країнами. Російська Федерація прагнула зберегти свій вплив в Україні і не допустити її дрейфу в бік Заходу. У той же час Україна прагнула встановити свою незалежність і налагодити тісніші зв'язки з Європою та США. Ця напруженість призвела до кількох конфліктів між двома країнами, зокрема, у сфері енергетики, територіальних суперечок та політичного впливу.

Важливо також зазначити, що зовнішню політику Російської Федерації щодо України в цей період не можна розглядати ізольовано. Російська Федерація переживала значні політичні та економічні зміни в період після розпаду СРСР, і її зовнішня політика щодо України формувалася під впливом низки внутрішніх і міжнародних чинників.

Розвиток внутрішніх і зовнішніх відносин Російської Федерації наприкінці ХХ століття був позначений різноманітними викликами і трансформаціями. За цей період країна зазнала значних змін як у внутрішній політиці, так і в міжнародних відносинах. Ключові фактори, що вплинули на розвиток внутрішніх і зовнішніх відносин Російської Федерації наприкінці ХХ ст. включали прийняття нової конституції, економічні реформи, соціальні виклики, конфлікти з сусідніми країнами та налагодження нових відносин з великими державами та міжнародною спільнотою.

Розвиток зовнішніх відносин Російської Федерації ознаменувався встановленням нових відносин із сусідніми країнами, великими державами та

міжнародним співтовариством. Хоча країна прагнула встановити партнерські відносини, засновані на співробітництві та багатосторонності, ці відносини також були позначені конфліктами за територію, енергетичні ресурси та політичний вплив. Відносини між Росією та Заходом, зокрема, були позначені кількома конфліктами, включаючи розширення НАТО, косовську кризу та війну в Іраку.

Таким чином, розвиток зовнішньополітичних відносин Російської Федерації наприкінці ХХ століття був складним процесом, який формувався під впливом різних політичних, економічних і соціальних факторів. У цей період країна зазнала значних змін як у внутрішній політиці, так і в міжнародних відносинах, що суттєво вплинуло на її розвиток у наступні роки. Розуміння викликів і трансформацій цього періоду є важливим для розуміння сучасного стану Російської Федерації та її місця у світовому співтоваристві.

Отже, зовнішня політика Російської Федерації щодо України в період після розпаду СРСР у 1991-2000 рр. характеризувалася складними відносинами між двома країнами. У той час як Російська Федерація прагнула зберегти свій вплив в Україні і не допустити її зближення з Європою, Україна прагнула зміцнити свою незалежність і налагодити тісніші зв'язки з Європою і США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Головка В.В. Ядерне роззброєння України // Енциклопедія історії України: Україна - Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с.
<http://www.history.org.ua/?termin=2.19.3> (дата звернення 18.03.2023)
2. Заява Президента України «Про захист територіальної цілісності України» (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/go/405/2014> (дата звернення 18.03.2023)
3. Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. N 3/97-ВР «Про затвердження Концепції національної безпеки України». <https://www.rada.gov.ua/> (дата звернення 18.03.2023)
4. Концепція зовнішньої політики України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3360-12> (дата звернення 18.03.2023)
5. Концепція зовнішньої політики Російської Федерації. <http://kremlin.ru/events/president/news/70811> (дата звернення 18.05.2023)
6. Кузьо Тарас. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. К.: ДУХ І ЛІТКРАТУРА, 2018. 560 с.
<https://uinp.gov.ua/public/storage/app/public/files/nodes/1695/file/2/4TTQA1553519962PDRRS.pdf> (дата звернення 18.03.2023)
7. Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні" Управління Верховного комісара ООН з прав людини (2014). <https://ukraine.un.org/uk/resources/publications> (дата звернення 18.03.2023)
8. Відносини між НАТО і Росією: вплив України Організації Північноатлантичного договору (2015). https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/2/pdf/220214-factsheet_NATO-Ukraine_Relations_-2.pdf (дата звернення 18.03.2023)
9. Ostrovsky A. The Invention of Russia: From Gorbachev's Freedom to Putin's War. Viking.2016. 384 p.

10. Гнатюк М. М. Україна і геополітична традиція Росії: вплив внутрішніх геополітичних ідей на формування стратегічних пріоритетів. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gnatiuk_ukraina.pdf (дата звернення 18.03.2023)

ЛІТЕРАТУРА

11. Балога В. Геополітика Росії: міфи та реальність. Київ: "Київський університет", 2015. 256 с.

12. Бойко О. В. Євразійський економічний союз: теоретичні засади, проблеми та перспективи // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2015. № 28. С. 28–32.

13. Гільберг С. В. Нові реалії у зовнішній політиці Росії: геополітичні здобутки і загрози // *Освіта і наука в умовах глобалізації*, 2015. № 4 (21). С. 34–41.

14. Горобець І. Ю. Російська політика в Україні в постсоціалістичний період. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2005. 220 с.

15. Григор'єва А. А. Росія та Україна: пострадянський простір. Київ: "Критика", 1997. 384 с.

16. Губарева О. Розвиток політичних процесів в Російській Федерації після розпаду СРСР // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*, 2019. № 2 (59). С. 92–96.

17. Гудзь І. Політика Росії в Україні та міжнародне право: Будапештський меморандум як контекст // *Право України*. 2021. № 9. С. 107–112.

18. Гусев В. Імперські амбіції Росії в сучасному світі // *Міжнародних науковий журнал*. 2014. № 3. С. 79–83.

19. Дерєга О. Україна – Росія: проблема відносин у контексті нових світових тенденцій. Київ: Київський університет, 1998. 256 с.

20. Ємець В. М. Політика Росії в контексті взаємин з Україною. 2003, 208 с.
21. Іващенко В. Росія і СНД: пострадянський простір нового становлення // *Економіка України*. 2009. № 11. С. 4–22.
22. Каменева Ю. П. Політика Росії на пострадянському просторі: домінування інтересів над цінностями? // *Український міжнародний журнал*. 2015. № 1. С. 58-65.
23. Кармазін Ю. В. Політичні аспекти утворення СНД // *Світова економіка та міжнародні відносини*. 1993. № 2. С. 11–17.
24. Карев І. В. Російська Федерація як регіональна супердержава у сучасному світі // *Сучасна наука: проблеми та перспективи*. 2013. № 4. С. 74–79.
25. Карпінський І. Росія і СНД: від створення до кризи // *Політика і час*. 2006. № 2. С. 5–15.
26. Кінаш І. Холодна війна в оцінках української історіографії // *Гілея: науковий вісник*. 2015. № 93. С. 133–136.
27. Кірсанов Д. О. Російська політика в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: реалії та перспективи. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 224 с.
28. Кліменко І. Г. Політика Російської Федерації на пострадянському просторі: становлення, розвиток, сучасний стан. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 284 с.
29. Ковальов О. Роль Будапештського меморандуму в контексті міжнародно-правових стосунків Росії та України // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 39. С. 51–57.
30. Колесник В. Холодна війна: історія та наслідки // *Соціально-гуманітарні перспективи*. 2016. №4 (16). С. 13–18.
31. Король Є. Росія та світова політика: агресивність імперського плану // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. № 128. С. 7–13.

32. Кріль М. О. Геополітика Російської Федерації: нові підходи і загрози // *Політологічний журнал*. 2014. № 3. С. 109–119.
33. Копель О. А. Міжнародні відносини ХХ ст. Київ: Школяр, 1999. 255 с.
34. Корнієнко М. Геополітика Росії: міжнародний контекст та національні інтереси // *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 75. С. 36–43.
35. Коротков Д. С., Горбачевський Н. П. Від «мя'кої» до «розумної» зовнішньополітичної концепії сили: сучасні світові тенденції. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23784/1/1-__%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81_%D0%BA%D0%B8.pdf (дата звернення 18.03.2023)
36. Косінова Л. Росія та Україна в постсоюзному просторі. Київ: Темпора, 2010. 320 с.
37. Кривошеєв В. Росія і Україна: взаємовідносини у ХХ столітті. Київ, 1999. 264 с.
38. Крушинський В. Ю. Міжнародні відносини та світова політика, 1945–1980: Навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2007. 189 с.
39. Кудрявцева Н. В. Співпраця Росії та Казахстану на початку ХХІ століття: основні напрями та виклики // *Історія науки та техніки*. 2017. Т. 7. № 3. С. 329–339.
40. Кулик Ю. СНД у геополітиці Росії: реалії та перспективи // *Міжнародні відносини: теорія та практика*. 2012. № 3. С. 92–99.
41. Куриленко Ю. М. Геополітична концепція Росії в умовах сучасної політичної ситуації // *Політична думка*. 2015. № 2. С. 117–128.
42. Лавринович В. Роль Росії в СНД: інтеграція або дезінтеграція? // *Східна Європа: історія та культура*. 2015. № 3. С. 46–52.

43. Ліщина М. В. Пострадянський простір у політиці Росії. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. 256 с.
44. Ліщина М. В. Політика Російської Федерації на пострадянському просторі у 1991-2004 роках. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 512 с.
45. Мамедова А. Ю. Політика Росії на постсоціалістичному просторі у контексті геополітичних інтересів // *Східна Європа: історія, політика, культура*. 2016. № 4 (56). С. 78–86.
46. Марков О. Росія та Україна в геополітичних зонах впливу. Київ: Академкнига, 1996. 352 с.
47. Мартинюк О. Угода з Будапешту 1994 р. як інструмент захисту національної безпеки України // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Міжнародні відносини та зовнішня політика*. 2016. С. 239–244.
48. Матвієнко О. В. Зовнішньополітичні взаємини Росії та України: історія та сучасність. Київ: Кондор, 2008. 272 с.
49. Мінтус О. В. Підходи Росії до вирішення енергетичних проблем СНД // *Причорноморський економічний вісник*. 2013. Т. 34. С. 88–93.
50. Мішченко О.І. Політичні трансформації на пострадянському просторі: геополітичний контекст // *Вісник Національного університету "Києво-Могилянська академія"*. *Політичні науки*. 2008. Вип. 1. С. 17–23.
51. Москальов С. В. Україна та Росія: сучасний стан та перспективи взаємодії // *Міжнародні відносини*. 2018. № 3. С. 109–119.
52. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті роки): Підручник. Київ: Либідь, 1999. 558 с.
53. Новак Н. Будапештський меморандум і питання ядерної безпеки в Україні // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Політичні науки». 2018. № 10. С. 143–148.

54. Півоваров В. Холодна війна: від протистояння до співпраці // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 2017. № 34. С. 9–16.
55. Покляцька В. В. Трансформація радянсько-американських відносин на завершальному етапі холодної війни (1985-1991 рр.) // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 161–165.
56. Поліщук А. Сучасна геополітика Росії: трансформації та виклики // *Світ політики*. 2013. № 1. С. 89–94.
57. Сергієнко В. Російсько-українські відносини у контексті розвитку СНД // *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Міжнародні відносини*. 2013. № 765. С. 187–195.
58. Слободянюк А. СНД як інструмент реалізації зовнішньополітичних інтересів Росії // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Політологія*. 2018. № 31. С. 7–12.
59. Соколов С. Геополітичні амбіції Росії в умовах сучасної глобалізації // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політологія*. 2017. № 1(4). С. 40–44.
60. Сулова О. Російська Федерація та її відносини з державами СНД: виклики та перспективи // *Політична економія*. 2019. № 2 (12). С. 116–122.
61. Сушко В. Будапештський меморандум як інструмент національної безпеки України // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 35. С. 14–18.
62. Ткачук І. Російсько-українські відносини на початку ХХІ століття: проблеми та перспективи // *Політологічні читання: Збірник наукових праць*. 2010. № 4. С. 125–132.
63. Тригуб Ю. М. Трансформація пострадянської політичної системи та проблеми сучасної інтеграції: аналітичні аспекти // *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 2. С. 71–78.

64. Тумашов А. В. «Холодна війна» і її негативний вплив на міжнародну атмосферу в 60–80 роки ХХ століття. URL: <https://oldena.lpnu.ua/bitstream/ntb/8816/1/17.pdf> (дата звернення 15.03.2023)
65. Шаталов В. Розвал СРСР: причини та наслідки // *Наукові праці Державного університету інфраструктури та технологій. Серія: Історичні науки*. 2019. № 1(36). С. 37–44.
66. Шевченко О. Г. Російсько-українські відносини на сучасному етапі: проблеми та перспективи. Київ: Фенікс, 2000. 256 с.
67. Якименко І. М. Політика Росії на пострадянському просторі: імперська спадщина. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 496 с.
68. Ярошенко М. С. Україна та СНД: досвід співпраці та проблеми // *Економіка та держава*. 2014. № 4. С. 46–50.
69. Шинкарук К. Україна – Росія: сценарії розвитку відносин URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07748.pdf> (дата звернення 10.03.2023)
70. Француз А.Й. Теоретико-правові аспекти Будапештського меморандуму: примарні гарантії. *Legal Bulletin*, 2022. № 4. С. 10-16. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2022-04-10-16> (дата звернення 18.03.2023)
71. Allison, R. Russia and Ukraine: The Legacy of Intertwined Relations // *International Affairs*. 2000. No. 76(1). P. 137–152.
72. Asmus R. D. A Little War that Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West // *Foreign Affairs*. 1996. No. 75(5). P. 2–7.
73. Dawisha K. Parrott B. Russia's Foreign Policy in the 1990s: A New Era or Continuation of the Past?. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 1996. 372 p.
74. Goldthau A. Russia's Relations with Ukraine: An Analysis of Energy Relations and Gas Transit // *Journal of Contemporary European Studies*. 2007. Vol. 15, Issue 2. P. 245–261.
75. Hill F. Russia and the Politics of International Environmental Regimes: Environmental Encounters or Strategic Game?. In *Russia, the West and the Arctic*. 2016. P. 17–32.

76. Hill C. The Russian Foreign Policy Puzzle // *International Affairs*. 2009. Vol. 85, No. 1. P. 61–81.
77. Kramer M. The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia // *The Washington Quarterly*. 2006. Vol. 29, No. 4. P. 39–61.
78. Kuzio T. Ukraine: The Struggle for Identity and Statehood // *Journal of Democracy*. 2014. Vol. 25. No. 2. P. 45–59.
79. Legvold R. Managing the New Cold War: What Moscow and Washington Can Learn from the Last One // *Foreign Affairs*. 2015. Vol. 94. No. 3. P. 43–52.
80. Legvold R. Russia's Post-Soviet Foreign Policy: Putin, Ukraine, and the Georgia War // *Political Science Quarterly*. 2010. Vol. 125, No. 2. P. 179–204.
81. Lipman M. The Putin Era: Continuity or Change? // *Journal of Democracy*. 2014. No. 25(4). P. 20–34.
82. MacFarlane S. N. & Menon A. The Evolution of Russia's Post-Soviet Foreign Policy: The Quest for Great Power Status in a Multipolar World // *International Affairs*. 2007. Vol. 83, No. 2. P. 265-284.
83. Mearsheimer J. J. Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin // *Foreign Affairs*. 2014. Vol. 93, No. 5. P. 1-12.
84. Paul J. D'Anieri The Dynamics of Russian Foreign Policy Toward Ukraine. Praeger Publishers, 2002. 256 p.
85. Remizov A. The Russian conservative turn: its sources, main directions, and influence on foreign policy // *Post-Soviet Affairs*. 2017. No. 33(3). P. 193–214.
86. Sasse G. The EU's policy towards the South Caucasus: balancing values and interests // *International Affairs*. 2008. No. 84(1). P. 83–97.
87. Shevtsova L. Putin's Russia and the New Cold War // *Foreign Affairs*. 2004. Vol. 83. No. 5. P. 20–35.
88. Sakwa R. Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands. I. B. Tauris. 2015. P. 53–54.

89. Snyder T. The Battle in Ukraine Means Everything // *New York Review of Books*. 2017. Vol. 61. No. 3. P. 22-24.
90. Umland A. From Orange Revolution to Revolution of Dignity: Continuity and Change in Ukrainian Protest Culture // *Problems of Post-Communism*. 2015. Vol. 62. No. 6. P. 353–363.
91. Wilson A. Ukraine Crisis: What It Means for the West // *Yale University Press*. 2014. P. 35–36.
92. Yekelchik S. The Conflict in Ukraine: What Everyone Needs to Know // *Oxford University Press*. 2015. P. 23–25.
93. Zevelev I. The Ukraine crisis and Russia's changing relationship with the West // *The Washington Quarterly*. 2014. No. 37(4). P. 77–92.